

МЯХАЙЛО ХРУШЕВСЬКИЙ: «КОСАКИ РУЙНУВАЛИ МОСКОВСЬКІ СТІНИ ...»

Melnychenko Volodymyr, Doctor of Historical Sciences, Full Member (Academician) of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Laureate of the Shevchenko National Prize, 52-A Sichovykh Striltsiv Str., 04053 Kyiv, Ukraine, info@naps.gov.ua

This article deals with Taras Shevchenko's and Mykhailo Hrushevskyi's perception and evaluation of the unique and little known page of the national and international history – the attack of the Moscow Kremlin by the Cossack army of Hetman Sahaidachnyi in autumn 1618. There are certain pages from the Ukrainian history that are forgotten or not well-known in the civil society that, in fact, require the emphasis in the educational process, the patriotic upbringing of youth, the formation of national pride and even a new genetic matrix of historical memory. They include the assault of the Moscow Kremlin by the Cossack army of Petro Sahaidachny, the Ukrainian hetman, on the Pokrov in 1618, that is four centuries ago. The author reminds of the heroic page with the help of Mykhailo Hrushevsky, a prominent Ukrainian historian and statesman, who took over the attention and respect for it from Taras Shevchenko. Hrushevsky signaled the nation that those were not Shevchenko's works that the history of Ukraine should be studied from, but it is impossible to know it in all its colors and completeness of the national bitterness without Kobzar's poetic words. Shevchenko's understanding of the history of Ukraine, that he had melted to become his poetry, has had a much greater impact on readers than any scientific works do.

The findings of the research show that the unique and complicated episode of the Ukrainian-Russian relations and political-leadership biography of Sahaidachny requires further serious study and objective evaluation. Moreover, that was not specifically and profoundly done by either Mykhailo Hrushevsky or Dmytro Yavornytsky who did not analyze it generally and in details. Certain interesting attempts taken by contemporary historians have not materialized in the original study yet.

Key words: political-leadership activity of P. Sahaidachny; the attack of the Moscow Kremlin; Ukrainian-Russian relations.

Стаття надійшла до редакції 07.08.2017

Прийнято до друку 05.10.2017

УДК 1(091)

Галина Ільїна

ORCID iD 0000-0001-8409-0696

кандидат філософських наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, 01033 Київ, Україна
galyna.ilyina@gmail.com

ВІЗУАЛЬНИЙ СМИСЛ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО СПОГЛЯДАННЯ У ФІЛОСОФІЇ Й. Г. ФІХТЕ

В статті досліджується візуальна проблематика у філософії трансцендентального ідеалізму Й. Г. Фіхте. Він приділив більше всього уваги візуальній парадигмі порівняно з іншими представниками німецької класичної філософії. Автор зазначає, що Й. Г. Фіхте розробив оригінальну концепцію трансцендентально-феноменологічного бачення, в якій суб'єкт споглядає не реально існуючі предмети, а їх відображення в своїй свідомості. Це споглядання, показано в статті, є інтелектуальним спогляданням, котре постає основою кожного знання, і є також головною точкою зору для кожної філософії.

Ключові слова: візуальний; інтелектуальне споглядання; самосвідомість; свідомість; суб'єкт; рефлексія; трансцендентальний.

DOI: 10.28925/2226-3012.2017.6.7075

Вступ. В німецькій класичній філософії візуальна проблематика займає похідне від загальної

суб'єктивно-трансцендентальної спрямованості місце. Абстрагуючись від традиційних понять візуальної парадигми (світло, погляд, бачення, споглядання, сліпота, зір тощо), німецькі мислителі

зосереджують увагу на системно-трансцендентальному аналізі пізнавального процесу, вибудовуючи понятійно-категоріальні конструкції. Основною формою візуальних практик представників німецької класики стає споглядання, яке здійснюється трансцендентальним суб'єктом, який спостерігає об'єкти і предмети оточуючого світу, які потрапляють в поле його зору (Ямпольский, 2000, с. 8). Причому площина аналізу, точка зору суб'єкта, який спостерігає, дивиться, стає центральною, визначальною, абсолютно істинною, а всі інші підходи і позиції стають залежними. Постає завдання виявити основні параметри візуальних поглядів німецьких філософів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема візуального пізнання і мислення розглядалася в античних мислителів (Платон, Арістотель), Августина Блаженного, філософів епохи Нового часу (Декарт, Спіноза, Лейбніц, Дж. Локк та інші). Сьогодні аналіз розвитку візуальної парадигми в історії філософії здійснюють К. Батаєва, П. Анстей, А. Баррі, А. Колет, Б. Куклік, Д. Леві, М. Олсон та ряд інших. Їх роботи демонструють широку палітру поглядів по темі «візуального».

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Дослідженню філософії Й. Г. Фіхте присвячена велика кількість робіт, але поза увагою дослідників залишилася проблема візуального як способу доповнення діяльності свідомості і самосвідомості, яка у трансцендентальному ідеалізмі займає важливе місце. Візуальне виступає у формі інтелектуального споглядання, яке дозволяє проникнути в глибини духовного самоаналізу.

Мета статті полягає в дослідженні проблеми інтелектуального споглядання, на основі якої німецький філософ вибудовує оригінальну теорію самопізнання, яка є центральною у трансцендентальному ідеалізмі і стала джерелом для створення німецьким романтизмом концепції художнього бачення і розуміння світу.

Проблема «візуального» у філософії І. Канта. Розгляд проблеми «візуального» в німецькій класичній філософії починається з І. Канта. Він через аналіз поняття «видимість» прагне створити умови для «чистого» процесу пізнання. Як відомо, І. Кант ділить людський інтелект на «розуміння» і «здоровий глузд». Розуміння звернене до чуттєвого людського досвіду, феноменального світу (світу явищ). Здоровий глузд звернений до світу ноуменального, або трансцендентального. Нагадаємо, що І. Кант розуміє термін «трансцендентальний» як такий, що відноситься до «чистої синтетичної свідомості», властивій «чистому рефлексуючому суб'єкту і найбільш характерний для нього», який має відношення до «чистих і апіорних конструктивних структур суб'єкта пізнання». Безумовно, в розглянутих визначеннях існують також інші конотації, але для сфери «чистого розуму» (на відміну від «практичного») таке розуміння трансцендентального є найбільш суттєвим і корелятив-

ним (Семенов, 2012, с. 404).

Створена І. Кантом критична і трансцендентальна філософія досліджує умови пізнання будь-яких предметів. В число таких передумов входить, зокрема, «поняття *a priori*». В іншому контексті «трансцендентальне є апіорне дослідження умов можливості, існування і застосування пізнання *a priori*» (Семенов, 2012, с. 410–411). В цілому ряді випадків термін «трансцендентальний» І. Кант (2000) застосовує в значенні «розумовий», «який здійснюється в розумі», «спекулятивний», «інтелігібельний (умоосяжний)» (с. 696). Трансцендентальний (ноуменальний) світ в принципі недосяжний чуттєвому осягненню, тому є «річ в собі» (*ding an sich*).

В даній ситуації можна говорити не про чуттєве, споглядальне осягнення світу, а про інтелектуальне споглядання. У філософії І. Канта людський розум – активний інструмент, який, здійснюючи трансцендентальну дію споглядання «чистої» свідомості, визначає свій зовнішній досвід. Після І. Канта філософи намагалися більш повно і з меншою долею абстрагування проаналізувати цей досвід. Зокрема, вони хотіли знайти способи, якими людський розум міг би проникнути в таємничу «річ в собі» або прийняти в ній більш конкретну участь. Розум не повинен бути розділений між феноменальним світом детермінізму і ноуменальним світом свободи, які не мають зв'язку між собою (Тернер, 2016, с. 195). Іншими словами, проблема, яку поставив І. Кант, полягала у вирішенні характеру відношень між суб'єктом і об'єктом. В силу чого відбувається заглиблення в самого себе і у свій внутрішній досвід, в якому вбачається шлях до більш глибокого розуміння і зв'язку з реальністю. В процесі дослідження можливостей інтелектуального самоаналізу і споглядання була спроба «знайти шлях до об'єднання (тотожності) суб'єкта і об'єкта, світу феноменального і ноуменального, провести паралелі між емпіричним (чуттєвим) та раціональним пізнанням» (Тернер, 2016, с. 197).

Візуальний смисл інтелектуального споглядання у філософії Й. Г. Фіхте. Більш радикально до вирішення даної проблеми підходить Й. Г. Фіхте, який зробив ідею уявлення головною в концепції інтелектуального споглядання. Тим самим він приділив візуальній проблематиці більше всього уваги (порівняно з іншими представниками німецької класичної філософії).

Насамперед Й. Г. Фіхте розробив теорію трансцендентально-феноменологічного бачення, або споглядання. Відповідно до цієї теорії трансцендентальний суб'єкт споглядає не реально існуючі об'єкти, а лише їх відображення в своїй свідомості. З його точки зору, у кожному акті сприйняття людина насамперед сприймає себе саму і свою власну свідомість (Батаєва, 2013, с. 49). Розгортаючи свою думку, він пише: «Я не бачу і не осягаю поверхні, але я споглядаю своє бачення або осягання як бачення або відчування поверхні. Освітлений, прозорий, проникнений простір,

найчистіший образ мого знання, не видимий, не споглядається, і в ньому споглядається безпосередньо сам мій зір. Світло не поза мною, а в мені, і я сам є світло» (Фихте, 1993b, с. 133). Таким чином, суб'єкт бачить не речі, а результати власного процесу бачення; він сприймає ефекти власних актів споглядання; він спостерігає не те, що бачать його фізичні очі, а сам процес бачення. Ілюзорність, фантомність такого суб'єктивованого бачення Й. Г. Фіхте долає шляхом висновку: суб'єкт і об'єкт тотожні. Тобто людина є одночасно і суб'єкт, і об'єкт (Батаева, 2013, с. 50). Він стверджує: «Не існує іншої речі, окрім тієї, яку ти усвідомлюєш. Ти сам є ця річ... все, що ти помічаєш поза собою, завжди ти сам... В цьому відношенні свідомість – діяльний погляд на те, що я споглядаю; погляд, який виносить мене самого із мене самого... Я живе бачення. Я дивлюся – це свідомість; бачу своє видіння, побачене – це усвідомлене» (Фихте, 1993b, с. 133). Оскільки видиме і той, хто дивиться, тотожні, споглядання суб'єктом об'єкта може порадити цілком адекватні зображення реальної дійсності. Об'єктивна реальність немовби «втягується», включається, імплементується в свідоме життя, поставляючи йому «копії (слайди) реальних речей і предметів» (Батаева, 2013, с. 50).

Потрібно враховувати запропоновану Й. Г. Фіхте ідею активного еґо (Я), котре створює власний світ. Це свідомість свідомості, тобто споглядання свідомістю самої себе. Щоб осягнути світ, Я (еґо) спрямовується на пошуки власної суб'єктивності. Поза еґо (Я) не існує реальності, яку воно створює в процесі самоспоглядання, яке поєднує «Я» і «не-Я». В цій ситуації дух, який організовує, перебудовує, є тотожний уявленню, котре здійснює акти творення. Уявлення в процесі споглядання «Я» виходить за межі чуттєвого досвіду і набуває «позитивно творчого характеру» (Тернер, 2016, с. 196).

Для Й. Г. Фіхте (1971) сила уявлення, котра «впроваджує в свідомість високі образи, які людина не одержує в процесі звичайного досвіду, називається духом. Без духу неможливі самі елементи філософії» (с. 284). Філософія постає залежною від уявлення. «Це є робота творчого уявлення, – писав філософ. – Від цієї здатності залежить, чи будемо ми філософувати з духом або без нього, тому що фундаментальні ідеї в людині, яка їх вивчає, повинні бути представлені творчим уявленням... Сама дія людського духу витікає із уявлення, але це уявлення можна зрозуміти тільки через споглядання» (с. 284).

Отже, інтелектуальне споглядання (бачення) оточуючої реальності є спогляданням, яке володіє активною, творчою, діяльною природою. «Що я покладає себе як споглядаюче, означає, насамперед, що воно покладає себе в спогляданні як діяльності» (Фихте, 1993с, с. 224). Суб'єкт довільно, в силу своєї творчо-діяльної природи спрямовує свій погляд на вибрані об'єкти, нагороджуючи їх своєю увагою.

«Я можу, – вказує філософ, – довільно активізувати і спрямовувати мою увагу, відвертати її від одного предмету і звертати на інший» (Фихте, 1993b, с. 160). Трансцендентальний спостерігач здійснює свідомо контрольований акт бачення не лише об'єктів, але і продуктів внутрішньої споглядальної активності, спрямовує свій погляд на те, що рефлектується, на самого себе. «При цій рефлексії, – говорить Й. Г. Фіхте, – ми можемо спрямовувати наш погляд на дві речі: на рефлексування через те Я і на рефлексуюче в цій рефлексії Я» (Фихте, 1993d, с. 383).

Потрібно враховувати, що акт рефлексії вимагає вольового спонукання себе до уважного і напруженого вдивляння у феномени свідомості. Тому він вимагає від суб'єкта рішучості в бажанні бачити, змушуючи його здійснювати роботу/діяльність споглядання. Для цього потрібно «відкрити очі», потрібно повністю «пізнати себе», потрібно «зрозуміти цю примусовість – в чому і полягає призначення людини» (Батаева, 2013, с. 50). В якості мети такої діяльності проголошується «правильний погляд» на речі як результат інтелектуальної саморефлексії.

Цей «правильний погляд» Й. Г. Фіхте (1993d) намагається знайти в самій структурі «Я». Самосвідомість постає як єдність самопокладання і самоспоглядання: «Я» покладає себе як покладаюче, тобто постає і суб'єктом, і об'єктом і в той же час не є ні тим, ні іншим. Вихід з кола рефлексії Й. Г. Фіхте бачить у відмові від розрізнення свідомості себе як усвідомлюючого і свідомості себе як усвідомлюваного: в самосвідомості не можна відокремлювати суб'єктивне і об'єктивне, в ній вони складають одне і те ж (с. 555–556). Тобто людина безпосередньо усвідомлює себе як суб'єкт-об'єкт.

Не можна допустити, що існування «Я» передує і обумовлює свідомість із самої себе, оскільки таке допущення саме обумовлено самосвідомістю. Самосвідомість незалежна від даності, вона як «чиста» діяльність сама покладає себе, і це покладання самого себе є одночасно і споглядання самого себе (Schulz, 1994, s. 141). «Я є це споглядання і абсолютно нічого більше, і це споглядання саме є Я» (Фихте, 1993d, с. 557). Свідомість, яка є «чистою» діяльністю, виникає завдяки самоспогляданню; справа в тому, що воно як діяльність є нескінченним; воно не усвідомлює саме себе; подібно тому як освітлює себе самого джерело світла до того часу, поки промені, які воно випускає, не будуть відбиті від якоїсь поверхні. Відповідно цьому і діяльність свідомості повинна бути зупинена в якійсь «точці», відбита від цієї «точки», як сонячний промінь відбивається від гладенької поверхні, і повертається до вихідного пункту, який тим самим вперше буде освітлений – тобто усвідомлений. Ось чому «самосвідомість є споглядання самої себе, рефлексія на саму себе» (Гайденко, 1997, с. 216).

Це споглядання, яке називається інтелектуальним спогляданням, є основою будь-якого знання.

Отже, рефлексія як безпосереднє споглядання самого себе приймає форму інтелектуального споглядання, яке поєднує в собі створення і пізнання самого себе.

Аргументуючи проти «речі в собі», Й. Г. Фіхте (1993с) відштовхується від слабкої ланки кантівської концепції: протиставлення об'єкта, який представляється мені, можливе тоді, коли сам об'єкт дає мені зрозуміти, що відрізняє його від того, хто представляє. Отже, сам об'єкт повинен бути, міститися в мені первісно, до будь-якого можливого досвіду. «Все, що є, є лише остільки, оскільки воно покладене в Я; поза Я немає нічого» (с. 82).

Положення, що сам об'єкт може повідомити суб'єкту щось про себе, будучи його ж уявленням, Й. Г. Фіхте (1993а) обґрунтовує на основі допущення, що тільки зміст свідомості доступні суб'єкту. Їх достовірність засновується на достовірності самосвідомості. «Все, що відбувається в свідомості, обґрунтовано, дано, створено умовами самосвідомості; і поза свідомістю для неї немає ніякого іншого обґрунтування» (с. 504). Оскільки «покласти себе і бути, – твердження стосовно до Я абсолютно однакові» (Фіхте, 1993с, с. 81), найвищий апріорний синтетичний принцип «Я є Я» бере на себе роль основи будь-якої діяльності, в тому числі і тієї, що творить чуттєвий (побачений, сприйнятий) світ. Синтез протиставлених «Я» і «не-Я» шляхом покладання їх діяльності містить в собі всі синтези, все наше знання.

Таким чином, Й. Г. Фіхте, прагнучи вирішити кантівську проблему відповідності двох розділених начал – пізнання і предмета, не знаходить іншої можливості їх поєднання, окрім як в доступному безпосередньому спогляданні «Я». Річ сама по собі, яка в І. Канта була предметом насамперед мислення, а не споглядання, та існувала незалежно від свідомості, тепер існує тільки в якості предмета мислення, яке виступає в синтезі із спогляданням. Як зазначає П. П. Гайденко (1997), чуттєвість «виявилася для Фіхте зайвою, оскільки суб'єкт став творцем не тільки форми знання, але і його матеріалу: афіцероване ззовні, перетворилося в самоафіцирування. Дуалізм Канта був усунутий, споглядання стало видозміною мислення» (с. 257).

Філософське пізнання для Й. Г. Фіхте починається, таким чином, не з факту, а з діяльності. Ця діяльність є самоспогляданням самосвідомості: людина може пізнати лише те, що вона сама ж і створила: самосвідомість тільки тому відкрита людині, є тотожною їй самій, що не несе в собі ніякої «фактичності», а є «чиста» самодіяльність, яка здійснюється за допомогою інтелектуального споглядання.

Процес здійснення самосвідомості, з точки зору Й. Г. Фіхте, є немовби друге народження людини: завдяки йому вона народжується як філософ. На відміну від першого народження, яке не залежить від її волі і відбувається в силу природної

необхідності, це друге народження повністю залежить від самої людини, є акт її свободи. Народитися для філософії, тобто для мисленнєвої діяльності, і народитися для свободи – це одне і те ж. І зробити це за людину не може ніхто, окрім неї самої. Перша вільна дія людини – це народження в процесі духовної діяльності. До процесу самосвідомості, тобто інтелектуального споглядання, людина виступала як природна істота, залежна від зовнішнього світу; в акті самосвідомості (самоспоглядання) і завдяки йому вона усвідомлює себе як істоту вільну, тобто залежну від самої себе. Звідси і витікає характерна для самосвідомості неможливість мислити себе інакше як нескінченною: самосвідомість відкривається в процесі інтелектуального споглядання як те, що було, є і буде, що не мало начала і не має кінця (Гайденко, 1997, с. 212).

Самосвідомість, інтелектуальне самоспоглядання, що породжує свободу, і є той фундамент, на якому Й. Г. Фіхте вибудовує свою систему. В І. Канта (2006) діяльність вільна тільки в тому випадку, коли вона підлягає моральним законам. Вони, в свою чергу, обов'язково автономні, а не гетерономні. Вона (діяльність) «встановлює моральний закон... і тільки тому йому підкоряється» (с. 283). Самосвідомість, рефлексія на самого себе, покладається одночасно з межею. Тобто свідомість «Я» виникає одночасно з усвідомленням «межі» – тієї точки, на яку наштовхнувся «промінь» і з якої почався його зворотній рух. Однак, як тільки свідомість покладає себе обмеженою, вона – вже в силу рефлексії, самоспоглядання, в силу усвідомлення «межі» – виходить за її рамки. Власне, саме усвідомлення «межі як межі є вже вихід за неї». В основу системи Фіхте покладений наступний методологічний принцип, він же – формула діяльності свідомості: «щоб відчувти (усвідомити) себе, потрібно наштовхнутися на межу; щоб відчувти (усвідомити) межу, потрібно вийти за її межі» (Гайденко, 1997, с. 214).

Таким чином, принцип кантівської етики стає у Й. Г. Фіхте принципом культурно-історичним. Моральний закон, який встановлюється людиною для себе автономно, є, по Канту, та межа, яку не можна переступати. Цей закон і може мати абсолютну значимість, що його неможливо розглядати історично. У Й. Г. Фіхте, навпаки, самообмеження і зняття межі є законом розвитку духу. Тому не може бути поняття абсолютної межі. В силу чого філософія у нього є благодатним ґрунтом для розвитку історизму. Так кантівський етичний принцип автономії свободи волі стає у Й. Г. Фіхте методом побудови нової метафізики, яку він сам назвав трансцендентальним ідеалізмом.

«Межа» для свідомості виступає у Й. Г. Фіхте не як самообмеження, а як обмеження, яке вимагається вищою силою – Богом. Суб'єкт завжди сприймає продукт своєї неусвідомленої діяльності як зовнішню, не залежну від нього реальність.

Саме віра в Бога, вважав Й.Г. Фіхте, може давати людині істинне світло, яке розганяє темноту і земні страхи. «Найвища форма ідеї, яка уяснила себе в собі, є релігія» (Фихте, 1993d, с. 614). Вона дає вищу цінність духовної єдності і любові, які ламають суб'єктивні перегородки між людьми. Віра в Бога і в людей спонукає суб'єкта вийти за межі своєї «рефлексивної» самозакутості, здійснити децентрацію верховенства свого Я як споглядаючого мертві об'єкти і виявити, що світ живий, що він «дивиться на мене» («а не тільки «Я» дивлюся на нього») (Батаева, 2013, с. 51).

В цьому пункті стає очевидним розходження між просвітницькою і фіхтеанською візуалістикою: якщо для французьких просвітителів віра була символом розумового обмеження і сліпоти, то для Й. Г. Фіхте тільки релігія в кінцевому рахунку може освітити життєвий шлях людини.

Висновки. Суперечливість кантівського відступу від рефлексивного розуміння самопізнання викикала до життя спробу Й. Г. Фіхте ствердити безпосередній характер самопізнання, яке постає процесом самоусвідомлення самого себе і здійснюється шляхом інтелектуального споглядання. Процес рефлексивного самоспоглядання вимагає уважного і напруженого розгляду феномену свідомості. Суб'єкт повинен бажати, хотіти бачити, здійснювати роботу споглядання. Пріоритет у філософському пізнанні належить інтелектуальному спогляданню. Воно є головною точкою зору кожної філософії. Виходячи з інтелектуального споглядання, можна пояснити все, що відбувається в свідомості. Усвідомлення свідомості відбувається шляхом рефлексії, яка породжує факт самосвідомості. Вона відкриває очі на пізнання свого «Я».

Література

- Батаева Е. В. Видимое общество. Теория и практика визуалистики : монография. Харьков : ФЛП Лысенко И.Б., 2013. 349 с.
- Гайденко П. П. Прорыв к трансцендентному: Новая онтология XX века. Москва : Республика, 1997. 497 с.
- Кант И. Из рукописного наследия (материалы к «Критике чистого разума», *Opus postumum*) / под ред. В. А. Жучкова / пер. с нем. В. В. Васильева, С. А. Чернова. Москва : Прогресс-Традиция, 2000. 756 с.
- Кант И. Критика чистого разума. Москва : Эксмо, 2006. 736 с.
- Семенов В. Е. Доминирующие парадигмы трансцендентализма в западноевропейской философии. Москва : РОССПЭН, 2012. 687 с.
- Тёрнер Ф. М. Европейская интеллектуальная история от Руссо до Ницше. Москва : Кучково поле, 2016. 384 с.
- Фихте И. Г. Второе введение в наукоучение. Соч. в 2-х т. Т.1. Санкт-Петербург : Мифрил, 1993а. С. 477–546.
- Фихте И. Г. Назначение человека. Соч. в 2-х т. Т.2. Санкт-Петербург : Мифрил, 1993b. С. 65–224.
- Фихте И. Г. Основа общего наукоучения. Соч. в 2-х т. Т.1. Санкт-Петербург : Мифрил, 1993с. С. 65–338.
- Фихте И. Г. Основные черты современной эпохи. Соч. в 2-х т. Т.2. Санкт-Петербург : Мифрил, 1993d. С. 359–618.
- Ямпольский М. Наблюдатель. Очерки истории видения. Москва : Ad Margineu, 2000. 287 с.
- Schulz W. Der gebrochene Weltbezug. Aufsätze zur Geschichte der Philosophie und zur Analyse der Gegenwart. Stuttgart, 1994. 286 s.
- Fichte J. G. Werke ed. I. H. Berlin : Walter de Gruyter, 1971. 479 s.

References

- Bataeva, E. V. (2013). *Vidimoe obshhestvo. Teorija i praktika vizualistiki: monografija [Visible society. Theory and practice of visualistics: monograph]*. Kharkiv, Ukraine: FLP Lysenko I.B. (rus).
- Gajdenko, P. P. (1997). *Proryv k transcendentnomu: Novaja ontologija XX veka [Breakthrough to the transcendent: New Ontology of the twentieth century]*. Moscow, Russian Federation (rus).
- Kant, I. (2000). *Iz rukopisnogo nasledija (materialy k «Kritike chistogo razuma», Opus postumum) [From the manuscript heritage (materials to the «Critique of Pure Reason», Opus postumum)]*. V. A. Zhuchkova (Ed.). per. s nem. V. V. Vasil'eva, & S. A. Chernova. Moscow, Russian Federation (rus).
- Kant, I. (2006). *Kritika chistogo razuma [Critique of Pure Reason]*. Moscow, Russian Federation: Jeksmo (rus).
- Semenov, V. E. (2012). *Dominirujushhie paradigmy transcendentalizma v zapadno-evropejskoj filosofii [The dominant paradigms of transcendentalism in Western European philosophy]*. Moscow, Russian Federation: ROSSPJeN (rus).
- Tjorner, F. M. (2016). *Evropejskaja intellektual'naja istorija ot Russo do Nicshe [European intellectual history from Rousseau to Nietzsche]*. Moscow, Russian Federation: Kuchkovo pole (rus).
- Fichte, I. G. (1993a). *Vtoroe vvedenie v naukouchenie [The second introduction to the science of learning]*. T.1. Saint Petersburg, Russian Federation: Mifril, 477–546 (rus).

- Fihte, I. G. (1993b). *Naznachenie cheloveka [Appointment of a person]*. T.2. Saint Petersburg, Russian Federation: Mifril, 65–224 (rus).
- Fihte, I. G. (1993c). *Osnova obshhego naukouchenija [The basis of general science]*. T.1. Saint Petersburg, Russian Federation: Mifril, 65–338 (rus).
- Fihte, I. G. (1993d). *Osnovnye cherty sovremennoj jepohi [The main features of the modern era]*. T.2. Saint Petersburg, Russian Federation: Mifril, 359–618 (rus).
- Jampol'skij, M. (2000). *Nabljudatel'. Ocherki istorii videnija [Observer. Essays on the history of vision]*. Moscow, Russian Federation: Ad Margineu (rus).
- Schulz, W. (1994). *Der gebrochene Weltbezug. Aufsätze zur Geschichte der Philosophie und zur Analyse der Gegenwart*. Stuttgart, Bundesrepublik Deutschland (ger).
- Fichte, J. G. (1971). *Werke ed. I. H.* Berlin, Bundesrepublik Deutschland: Walter de Gruyter (ger).

WIZUALNY SENS OGLĄDU INTELEKTUALNEGO W FILOZOFII J. G. FICHTE

Ilyina Halyna, Kandydat nauk filozoficznych, Adiunkt, Narodowy Uniwersytet Taras Szewczenki w Kijowie,
ul. Wołodymyrska, 60, 01033 Kijów, Ukraina, galyna.ilyina@gmail.com

Artykuł dotyczy problemów wizualnych w filozofii transcendentnego idealizmu Fichtego, który to poświęcił najwięcej uwagi wizualnemu paradygmatowi w porównaniu z innymi przedstawicielami niemieckiej filozofii klasycznej. Autor zauważa, że J.G. Fichte opracował oryginalną koncepcję wizji transcendentno-fenomenologicznej, w której podmiot rozważa rzeczywiście nie istniejące, ale ich odbicie w świadomości. Ta kontemplacja, przedstawiona w artykule, jest oglądem intelektualnym, który stanowi podstawę każdej wiedzy, a także jest głównym punktem widzenia każdej filozofii.

Słowa kluczowe: *ogląd intelektualny; refleksja; samoświadomość; subiekt; świadomość; transcendentny; wizualny.*

THE VISUAL MEANING OF INTELLECTUAL CONTEMPLATION IN THE PHILOSOPHY OF J. G. FICHTE

Ilyina Halyna, PhD in Philosophy, Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 64/13
Volodymyrska Str., 01601 Kyiv, Ukraine, galyna.ilyina@gmail.com

The article examines the visual perspective of the J. G. Fichte's philosophy of transcendental idealism. He paid most attention to visual paradigm compared to other representatives of the German classical philosophy. The author notes that J. G. Fichte developed the original concept of a transcendental-phenomenological vision, in which the subject does not contemplate actually existing objects, but their reflection in subject's consciousness. He does not see things, but the result of his own process of vision, the effects of his acts of contemplation. Because what is seeing, and the subject of the vision are identical, the contemplation of an object by a subject can give rise to adequate images of reality. Self-consciousness of the subject doesn't dependent on reality, it is a pure activity that lays itself, and laying is simultaneously contemplation of itself. This contemplation, as is shown in the article, is the intellectual contemplation that forms the basis of every knowledge, and is also the main point of view for each philosophy. Intelligent contemplation as a reflection of one's consciousness combines creation and knowledge of oneself. Reliability of the results of intellectual contemplation is based on the authenticity of self-consciousness. The law of the development of the spirit is the self-limitation of the process of self-consciousness, which became the basis for the formation of the idea of historicism, which is a prerequisite for overcoming dogmatism and creating a new vision of the world.

Key words: *consciousness; intellectual contemplation; reflection; self-consciousness; subject; transcendental; visual.*

Стаття надійшла до редакції 27.07.2017

Прийнято до друку 05.10.2017